

НАЙНОВІША ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Юрій Лопатинський — Лев Шанковський

Сотня проти бригади

(Бій сотні УПА „Галайда І” проти бригади ВВ НКВД в Жовківщині)

Загальна ситуація

Війна наближалась до кінця. 12 січня 1945 року, з сандомирського фронту рушили до офензиви армії 1-го Українського Фронту, що ними командував маршал Г. С. Конєв, а за ним пішли й інші „фронти”. Ця офензива закінчилась здобуттям Берліну та капітуляцією Німеччини.

Восени та взимі 1944/45 року большевики намагались зліквідувати український повстанський рух, кидаючи до боротьби головню „стрибків”, відділи червоних партизан (так звані „червоні мітли”) та загони „сталінських дітей”, що складались із безпритульних та „урків”. Але відділи УПА не тільки, що видержали удар цієї „першої хрущовської офензиви”, але ще й завдали большевикам по-

важних втрат¹). Доручення Сталіна покінчити з українським підпіллям до 15 березня 1945 року, що його повторив у своїй тайній інструкції секретар Волинського Обкому КП(б)У, І. Профілатов в лютім 1945 року, не виконано. Як виглядала тодішня ситуація на західних українських землях, і як дуже большевики боялись україн-

1) В Польщі появилася книга спогадів М. Куніцкоґо, поляка — командира сов. партизанського загону ім. Сталіна, що в 1944—1945 воював проти УПА в Дрогобиччині та Львівщині. Див. М. Куніцкі, *Памєнтнік Мухи*, Варшава 1959, Вид. Міністерства Оброни Народовей, стор. 438. Спогади ці відкривають повністю підступні і злочинні методи, що їх большевики стосували в боротьбі проти УПА. Див. Любомир О. Ортинський, „Офіційна польська документація про нищення українців”, „Свобода”, ч. 16, 26 січня 1960 р., стор 2.

ського підпілля — найкраще видно з одного вірша Ростислава Братуна²⁾. Це був час, згадує Братунь, коли „банди” „заповзали в ліщини” й большевицьким загонам на кожному кроці зустрічались:

*Направо — засада,
Наліво — засада,
А прямо поїдем — кінець.
І б'ють по колесах,
А ми проїжджаєм
Крізь ніз,
Крізь смертельний свинець...*

Ворог

Дізнавши поразки в першій офензиві проти УПА, Хрущов постановив підтягнути тим разом більші сили, бо побачив, що льокальними гарнізонами НКВД, чи відділами „Червоної Мітли” та „Стрибками” він ради не дасть. Тому з Волині стягнуено нові бригади Внутрішніх Військ (ВВ) НКВД, які почали вивантажуватись у Красному, Заболотцях, Ожидеві та Бродах. Висівши на місцях призначення, вони п'ятьма колонами почали марш на захід. В Жовкві і в Жовтанцях вивантажилась одна Бригада ВВ НКВД, для прочистки Туринського Лісу, а в Камінці Струмиловій інша, для прочистки радванецьких лісів. Було ясным, що большевики рішили зліквідувати УПА у Львівській Області і з тією метою ство-

рили кордон вздовж границі Волині, який мав унеможливити відступ відділам УПА на Волинь.

Сили УПА у Львівській Області:

Львівська Область була Військовою Округою ч. 2, „Буг”, та ділилась на Тактичні Відтинки. На терені цієї області були такі частини УПА:

Тактичний Відтинок 1, „Холодний Яр”, з базою на Янівському полігоні 3 сотні „Холодноярців” та 2 сотні „Галайда I”, „Галайда II” з базою в Туринських лісах — Жовківщина.

Тактичний Відтинок 2, 3 сотні „Дружинників” з базою в радванецьких і брідських лісах, а крім цього сотні: „Кочовики” (Радехівська сотня), „Пролом” (Кам'янецька сотня), „Тигри” (Сокальська сотня).

Тактичний Відтинок 3, з базою в Гологорах, курінь УПА Максима плюс 3 сотні новобранців.

Разом у Військовій Окрузі „Буг” було 17 сотень силою 3.400 чоловіка.

Перебуваючи в Україні, в 1944—1945 році, Ю. Лопатинський мав нагоду побувати в Львівській Області, де разом з Головним Командиром УПА ген. Тарасом Чупринкою, брав участь у відправі Обласного Проводу Львівщини. Після відправи Лопатинський їздив по Області і мав нагоду особисто переконатись про високий моральний та бойовий стан відділів УПА в цьому терені. З сотнею Перемо-

²⁾ „Пісня комсомольців 1944 р.” у збірці „Я — син України”, Київ 1958, стор. 111—113.

ги зустрівся він щойно в травні 1945 року, з нагоди переходу советсько-польського кордону.

Бій і прорив сотні Перемоги

Сотня „Галайда І”, що нею командував сотенний Перемога, складалась із трьох чот, з ланок: кулеметної і гарматної та роя розвідчиків. В цілому сотня нараховувала 167 чоловік. На кожний рій припадало по два кулемети, а ланки: кулеметна і гарматна мали по чотири кулемети. Разом було в сотні 26 кулеметів, в тому два німецькі М.42. Стрільці були озброєні в кріси та револьвери різного походження. Сотня складалась з молодих хлопців, що були добре вишколені та дисципліновані. Сам Перемога — це теж був „старий вояк”, який пройшов повний вишкіл у „Соловію” та належав до старшин, які були співтворцями УПА. Чотовими були теж колишні „соловії”, або вихованці підстаршинських шкіл УПА. В другій половині березня 1945 року сотня Перемоги прибула з радванецьких лісів в Жовківщину та заквартирувалася в селі Верини, сім кілометрів на північний схід від Жовкви. В селі сотня перебувала через ніч, а над раном виходила до лісу, щоб не дати большевицькій розвідці даних про місце перебування сотні. Дня 21 березня розвідка повідомила сотенного про вивантаження більших ворожих сил в місті Жовкві. В сотні заряджено гостре поготівля і стягнено поодинокі рої з квартир. Крім

військової розвідки вислано ще й цивільну розвідку з організаційної сітки, щоб знати докладніше про рухи ворога. Під вечір розвідка донесла, що большевики обсадили заставами Туринський ліс, та зайняли села Зіболки і Передриміхи Малі та посуваються в сторону села Жовтанецька Воля, що є чотири і пів кілометра на південний схід від села Верини. Заряджено алярм та вимарш сотні до лісу. Було ясно, що ворог підготує облогу на ліс Зібольшина, що простягається на південь від села Верини, між Жовквою і Камінкою Струмиловою. 22-го березня, над ранком, командир Перемога враз із чотовими вибрав становища для сотні та наказав окопуватись. Становища вибрано на південь від села Верини, приміщуючись у малих гайках, а не в головному лісовому масиві. Перемога надіявся, що большевики, перешукуючи ліс, можуть не звертати уваги на малі гайки, що з огляду на вчасну пору року не були ще покриті листям. Вибрані Перемогою становища мали догідне поле обстрілу: відкриту поляну на північ і північний схід, а низький зруб на схід. Сотня зайняла становища так: чота Лісового зайняла відтинок на північ, себто на село Верини, звідки сподівались найскорше ворога, чота Ігоря — на схід, в напрямі на Жовтанецьку Волю, а чота Сивого — на північний схід, в напрямі села Передриміхи Малі. Решту сотні угруповано в глибину, як резерву.

Стало розвиднятись. Якесь смертельна тиша панувала в лісі. Стрільці лежали тихо, вдивляючись у ліс. Видно було по обличчях, що хлопці бояться. Перемога наказав строгу мовчанку та заборону стріляти без наказу. Вогонь мав бути відкритий лише тоді, коли большевики налізуть на становища, і то у віддалі 20 кроків. Стрільці до цілей лише тоді, коли видно їх точно і ясно.

Щойно біля п'ятої ранком большевики почали акцію. В лісі заклекотало. Чути було поодинокі постріли та крики наступаючих большевиків. Нараз на поляну вийшла з лісу розстрільна большевиків та почала йти поляною. Все завмерло. Хлопці притаїлись в окопах і було лиш чути шурання ніг большевиків. Розстрільна пройшла поляну, залишаючи гайок, обсаджений повстанцями. Вигуки большевиків почали чимраз більше віддалюватись. Хлопці полегшено відітхнули. Але десь біля одинадцятої години ранку крик і стріли большевиків почали знову наближатись до становищ сотні. На поляну вийшла розстрільна окола п'ятдесят большевиків та почала йти просто на гайок. Стрільці насторожились, можна було бачити, що дехто тихенько щось під носом шептав, мабуть, молились. Розстрільна большевиків чимраз ближче підходила до гайку. Перемога побачив, що тим разом таки треба буде прийняти бій. Коли розстрільна зблизилась на 25-20 кроків, він дав наказ:

„Вогонь!” Посипались крісові постріли та заклекотили кулемети. В один мент — і розстрільної не стало. Її змело неначе гураганом. Настала хвилина тишини, в якій чути було лише зойки ранених. Та це не тривало довго, бо з лісу вискочила друга розстрільна і пішла в наступ. Знову наказ: „Вогонь!” і знову не стало розстрільної.

По цих двох наступах, ворог зайняв становища і почав обстрілювати густим вогнем становища сотні. Видно, большевики стягалися з лісу на місце сутички та замикали перстеном становища сотні, бо стріли почали падати густо із усіх боків. По якомусь часі, большевики знову пішли в наступ, який сотня відбила. Большевики побачили, що атака — через поляну навпростець — наносить їм величезні втрати, тому повели наступну атаку через зруб, на відтинку чот Ігоря та Сивого. Атака була дуже нагальна. Лава за лавою бігли з криком „Ура!”, „За родіну, за Сталіна!”, прикриваючи рукою очі. Перевага ворога була така велика, що, здавалося, що кулемети стріляють за-помалу. Ось большевики вже перед самими становищами і, здається, що котрийсь із них зловить рукою за цівку скоростріла. В одному місці вже навіть кількох вдерлось у становища повстанців. Зав'язався рукопашний бій. Перемога кинув на допомогу кулеметну і гарматну ланки. Хлопці підбігають до становищ, стріляючи на ходу.

Їхній вогонь заломив лаву атакуючих. Большевики почали втікати назад, але мало кому пощастило добігти до зруба. Відкинувши цю найкритичнішу атаку, Перемога залишив ланки в чотах Ігоря і Сивого, не маючи вже нікого в резерві, а сам перейшов з лівого крила на середину між чоти Ігоря і Сивого.

Большевики стріляють, але атаки вже не повторюють. Панує якась релятивна тиша. В сотні є ранені, ранений і сам Перемога. Хлопці, хоч і втомлені, але вдоволені успіхами у відбитті дотеперішніх атак, піднесли на душі. Минула година третя по полудні. Сонце клонилось до заходу і тіні дерев на поляні щораз більше видовжувались. Командир Перемога висилає зв'язкових до чотового Лісового та Сивого з наказом приготувитись до прориву. Знаком до прориву буде відкриття нагального вогню чотою Ігоря, що залишиться на становищах і своїм вогнем допоможе двом іншим чотам прорватись. Після прориву чоти Лісового й Сивого мають вдарити по задах ворога і в цей спосіб допомогти чоті Ігоря зробити прорив. Після прориву чоти мають зібратись за дорогою Зіболки—Жовтанецька Воля, біля горба число 252.

Під вечір большевики почали з новою силою обстрілювати становища сотні. Крім крісового та кулеметного вогню почулись сильні вибухи, і мінометні стрільна зі свистом почали перелітати

понад становищами сотні. Большевики отримали міномети і почали приготувляти новий наступ. Почувся крик „Ура!” і нові хвилі большевиків побігли в атаку. Закипів наново бій. Хлопці пражили по них, мов навіжені, і примусили завернутись. Відступивши, большевики наново почали обстріл мінометами. На щастя, вогонь не був дуже цільний, та все ж таки він спричинив смерть кількох стрільців.

Почало смеркати. Перемога бачив, що довше видержати не буде сили, тим більше, що большевицькі міномети поволі встрілюються в ціль, і тому постановив, не чекаючи ночі, негайно робити прорив. Згідно з попереднім наказом чота Ігоря відкриває вогонь, до прориву зривається чота Сивого і з грімким „Слава!” кидається на большевиків, що займали становища на зрубі. За ним зривається чота Лісового і з окликом біжить через поляну до лісу. Большевики, мабуть, не сподівались цієї атаки, їхня розстрільна на зрубі заломилась. Чота Сивого уже увірвалася на зруб і гонить большевиків перед собою, а й чота Лісового вже перебігла поляну і опинилась у лісі. Звідтіл чути її крики „Слава!”, бо обі чоти вдарили по тилах большевиків. Це використовує чота Ігоря і йде в прорив. Стрільнина й крики „Слава” лунають уже по всьому лісі. Постав страшний заколот: большевики, думаючи, що це прийшли на допомогу нові відділи УПА, почина-

ють панічно втікати. Перемога, що йшов до прориву з чотою Сивого, збирає чоту і йде на умовлене місце. Помалу починають стягатися і стрільці з чоти Лісового. На умовленому місці — короткий відпочинок та перев'язка ранених. Ранений також є чотовий Сивий. Вислано стежі. Стрільці з чоти Лісового, що прибули на місце збірки повідомили, що у прориві впав їхній чотовий Лісовий. Бракує теж багато стрільців. Всі дещо пригломшені, але щасливі, що вирвались з оточення. Настала ніч, а чоти Ігоря даліше немає. Одна зі стеж привела на місце постою дві чоти із сотні „Галайда II”, які чуючи стрілянину в лісі, підсунулись ближче для здобуття язика. Обі чоти прилучились до відділу Перемоги та після півночі, взявши 12 ранених, рушили маршем на північ, аж під давній сокальський кордон, у Радехівщину, де два дні сиділи в лісі, не заходячи до жодних сіл. У цьому часі більшовики ганялись за сотнею в Жовківщині, перещукуючи ліс „Сто Моргів” коло Мостів Великих. По трьох днях Перемога вернувся із відділом назад на місце недавнього бою. Після прориву чота Ігоря загналась аж під село Дальнич і щойно пізніше долучилась до сотні.

В травні 1945 року, з доручення Головного Командування УПА, Ю. Лопатинський відійшов на Закерзоння, де разом з поручником Емір Корою (Богдан Гвоздецький) мав перевести розмови з представниками Головного Коман-

дування польської АК. Провідник Львівської Области Золотар спрямував його в район Рави Руської, де перебувала сотня Перемоги, що йшла на Закерзоння для відпочинку. Сконтрактувавшись у Равщині з тамошнім проводом Лопатинський легко відшукав сотню. Зустріч була дуже сердечна. Багато старшин і вояків він знав особисто ще з т. зв. „Солов'я”. По двох днях він з сотнею Перемоги перейшов советсько-польський кордон. По дорозі сотенний Перемога оповідав йому про свій бій у лісі Зібольщина.

Вернувшись назад на місце бою, оповідав командир Перемога, вони довідалися від місцевого населення більше деталей про свій бій. Селяни оповідали їм, що більшовики рекуїрували з довколишніх сіл вози для транспорту ранених та вбитих. Вони заподали, що було вбитими та раненими понад 900 більшовиків (насправді втрати цієї бригади, за провіреними вістками виносили біля 480 осіб). Всіх 38 старшин, що впали в цьому бою, поховано з великою парадом на ринку в Жовкві. Штаб бригади, в часі бою, був у селі Жовтанецька Воля та мав телефонічний зв'язок з фронтовою лінією. Амуніцію, для бойової лінії, довозили селянськими фірами з Жовкви. Був момент, казали селяни, що більшовикам не стало було амуніції, і якщо б у той час сотня була вдарила по них, то напевно була б їх прогнала.

На наступний день генерал, що командував облогою, приїздив у супроводі багатьох старшин на поле бою і оглядав становища сотні. Далше оповідав командир Перемога, що його сотня відбила одинадцять большевицьких атак на становища сотні й втратила 40 старшин, підстаршин і стрільців, але головню від мінометного вогню та під час прориву. Найбільше стрільців впало із чоти Лісового, що мусіла прориватись поляною до лісу.

Побувши один тиждень із сотнею, Ю. Лопатинський розпрощався з ними та відійшов до місця постою Провідника Закерзоння — Ярослава Старуха. Сотня Перемоги перебувала на Закерзонні три місяці, а опісля вернулася на Жовківщину.

Висновки

Бій сотні проти бригади? Втрати цієї бригади, що втричі перевищали особовий склад повстанської сотні, що відбивала атаки бригади? Все це виглядає доволі фантастично, але, тим не менше, — це твердий факт і такий бій відбувся вчасною весною 1945 року на Львівщині. Бої цього роду належать до тисячі й одної несподіванок партизанської війни, яка не може вкладатись в рамці твердих і незмінних „правильників” та тактичних канонів. Так теж і у випадку бою сотні УПА Перемоги („Галайда Г”) проти бригади ВВ НКВД рішали чинники, які є відсутні в нормальних тактичних си-

туаціях і на ці чинники бажавмо вказати в закінченні нашого огляду.

Отже, перш-за-все, ідейність воєнства, — це один із рішальних факторів власне у сутичках і боях „малої” партизанської війни. Партизан знає, за що він воює і за що він, кожної хвилини, може скласти своє життя. Ця свідомість дає йому величезну перевагу над противником, який густо-часто тієї свідомости не посідає. Існуванням цієї свідомости можна було пояснити перемоги партизанських загонів над переважаючими і краще озброєними та вишколеними відділами німецької армії на полях України, Польщі, Югославії тощо.

У лісі Зібольщина молоді добровольці — повстанці з сотні УПА Перемоги мали також безсумнівну ідейну перевагу над противником, який у своєму рядовому складі цілком не був заінтересований у поборюванні УПА і не бажав даремне гинути в боях проти повстанців за неясну собі справу. Анналі історії УПА знають численні випадки, що червоноармійці, навіть з ВВ НКВД, відмовлялись воювати проти УПА, а випадки допомоги для УПА зброєю чи амуніцією були доволі часті. Восени 1944 року (30. IX) заломалась атака 18-ої бригади ВВ НКВД на становища куреня УПА „Сіроманці” (к-р Дмитро Карпенко-Яструб) у лісі біля Унева (Перемишлянщина). У цьому бою, „Сіроманці” відбили 22 атаки бри-

гади, бо кожного разу розстріляна наступаючих большевиків заломлювалась і большевики кидалися до втечі, як тільки починали грати повстанські кулемети. Подібний стан існував теж у лісі Зібольшчина, де большевики атакували нерано, їхні атаки заломлювались і большевицькі бійці легко піддавалися паніці. Беручи це на увагу, не можна дивуватись, що військова думка Заходу щораз більше схиляється до переконання, що в майбутньому світовому конфлікті, чималу роллю відіграватимуть ідейно-озброєні партизанські загони, які може й рішати про вислід цього конфлікту.

Очевидно, немає теж сумніву, що тактичні промахи командування большевицької бригади причинились чимало до її поразки. Перш-за-все, вони виникали з традиційної російської тактичної настанови, що, не рахуючись з життям вояка, вважає доцільним рішати вислід бою масою, без огляду на можливі втрати. Російська воєнна історія знає чимало випадків, що генерали кидали на безцільний убій свої солдатські маси і ми знаємо навіть опінію маршала Жукова (висловлену в розмові з ген. Айзенгавером), що краще розмінувати заміновані поля пустивши на них стрілецьку дивізію, як дивізію танків, мовляв, танки для цієї цілі за коштовні. Тактичний канон: „жизнь солдата — капейка” причинилась до поразки в бою в лісі Зібольшчина.

Бажали закидати сотню УПА „шапками” і знищити її „масою” своїх солдатів, а натрапили на холоднокровного, добре озброєного і рішеного на все противника, який прийняв большевицькі розстрільні цільним і влучним вогнем на недалеку віддаль з добре обраних становищ. Звичайно, большевики могли легко знищити окопану сотню мінометами, але, власне, цих мінометів на початку бою не було: большевики вибрались на облаву лісів із самими стрілецькими частинами (мінометний батальйон органічно входив до складу бригади ВВ НКВД з 4 стрілецьких батальйонів). І вибираючись на облаву до лісу, залишивши мінометний батальйон у Жовкві, большевицьке командування, мабуть, не рахувалося з можливістю натрапити в лісі на регулярну сотню УПА, озброєну численними кулеметами. Факт доволі несподіваної зустрічі з таким противником мусів вплинути негативно і на рішення большевицького командування (неясність положення, невідомий противник) і на дух та настрої большевицького вояцтва. Вміле маневрування сотні в часі прориву могло внести дальше замішання серед противника, який не міг сподіватися атаки очайдухів з гайку і мусів прийняти їх появу на своїх тилах, як прибуття нової допомоги. А втім, ця допомога (сотня УПА: „Галайда II”) таки дійсно наближалась на поле бою.

Представлені нами моменти були власне причиною, чому бій у лісі Зібольщина закінчився перемогою повстанців. Своє псевдо „Перемога” - сотенний отримав власне за цей бій. Його сотня відбила всі атаки переважаючих большевицьких сил і вийшла з оточення проривом, вдаряючи по перстені оточення в найдогіднішому для себе місці й часі. У цьому прориві одна з чотирьох сотень (Ігоря) відступила в напрямі на м. Мости Великі, стягаючи головні сили облави на себе і даючи цим змогу сотням „Галайда I” і „Галайда II” відступити до сокальського кордону. Дещо пізніше чота Ігоря долучилась майже без втрат до своєї сотні. Сталось це тому, що в боротьбі проти большевиків, УПА мала ще один козир на своєму боці, який стара-

ються заперечити большевики, але який щиро-серечно визнає ген. Ігнаци Блюм, польський дослідник боротьби УПА³). Цим козирем була повна підтримка українського народу для своєї УПА постачанням, розвідкою, охороною. Власне серед українського населення Жовківщини чота Ігоря зникла, як під землею і вийшла щойно тоді, коли її сотня вернулася назад на старі місця постою. Без підтримки українського народу, УПА не могла б існувати й боротись проти переважаючого противника впродовж багатьох місяців і років.

³) Ігнаци Блюм, ген. бриг. мгр. „Удзял войска польского в вальце о утрвалене владзи людовой”, *Войскови шнегльонд гісторични*, IV, I, Варшава 1959, стор. 16.

БРАТСТВО „БРОДИ-ЛЕВ”

— Ш Л Е —

ЩИРИЙ ПРИВІТ УСІМ КОМБАТАНТСЬКИМ
ОРГАНІЗАЦІЯМ І ВИСЛОВЛЮЄ СВОЮ
РАДІСТЬ З ПОЯВИ СПІЛЬНОГО ЖУРНАЛУ
„ВІСТІ КОМБАТАНТА”

Читайте і поширюйте журнал Братства „Броди-Лев”
„В дні Зелених Свят”. Складайте пожертви
на опіку над воєнними могилами.

BRODY-LEW, Inc.

140-142, 2nd AVE.,

NEW YORK 3, N. Y.